

Webografie

http://media.lit.uaic.ro/?page_id=3914, ultima accesare 15 dec. 2019.

<http://www.corola.racai.ro>, ultima accesare 19 dec. 2019.

<http://www.phobos.ro/roric/>, ultima accesare 15 dec. 2019.

http://www.racai.ro/p/robin/rapoarte/ROBIN_Raport_Etapa-I-2018.pdf, ultima accesare 15 dec. 2019.

Gabriela GLĂVAN
(Universitatea de Vest
din Timișoara)

Înstrăinare și refuz. Evadări din provincia Hertei Müller

Abstract: (*Estrangement and Denial. Escaping Herta Müller's Province*) I intend to explore the specific ways in which fiction projects and contextualizes the complex issue of the homeland in some of Herta Müller best known works. I also aim to integrate this issue in an analytical process that correlates memory, trauma and nostalgia, understood as fundamental identity components. Herta Müller relies in her fictions, to a rather significant extent, on biographical elements, and she often revisits in their writing, in various forms and contexts, her Romanian homeland, the Banat.

Keywords: *alienation, fleeing the country, communism, persecution, Eastern European literature*

Rezumat: În prezenta lucrare voi încerca să explorez modalitățile specifice prin care Herta Müller proiectează și contextualizează în ficțiune problematica dificilă și complexă a apartenenței la o patrie. De asemenea voi încerca să integrez aceste aspecte într-un proces analitic ce reunește puncte de vedere și perspective vizând memoria și trauma, înțelese ca elemente identitare fundamentale. Herta Müller structurează în scrierile sale, pe spații extinse, relatări ancorate biografic, conturând, în maniere diverse, geografia imaginară a satului său natal și a regiunii Banatului.

Cuvinte-cheie: *alienare, fuga din țară, comunism, persecuție, literatura est-europeană*

Așa cum scriitoarea a accentuat în numeroase intervenții din presa culturală, reperle biografice ale Hertei Müller au reprezentat veritabile ancoră ce susțin universul imaginar, tragic și marcat de numeroase fracturi, din romanele sale. Existența sa în comunism, legăturile cu scriitorii din Aktionsgruppe Banat, persecuția de către Securitate, apoi emigrarea în Occident sunt bornele unui parcurs marcat de o conexiune fundamentală, paradoxală și tensionată, cu teritoriul natal – România și, în mod particular, regiunea Banatului. Studiul de față își propune să exploreze modul în care se conturează, pe un fundal marcat de un sentiment progresiv al alienării, dorința evadării nu doar dintr-o țară aflată sub dictatură, ci și dintr-o provincie contaminată de divergențe etnice nerezolvate și de un trecut imposibil de depășit. În ultimul deceniu al dictaturii lui Ceaușescu, fantezia colectivă a fugii din țară dobândește proporțiile unui veritabil ideal, pentru majoritatea populației imposibil de atins. Herta Müller problematizează într-o manieră aparte acest aspect important al vieții din România comunistă, plasându-l pe orbita unei insurmontabile stări de alienare. Cu toate acestea, etnicii germani beneficiau de un regim aparte al emigrării, ca *Aussiedler*, având statut de „repatriați”, regim ale cărui mecanisme nevăzute scriitoarea nu se sfiește să le demaște într-unul dintre volumele sale de dialoguri:

România cu nenumăratele și nefericite ale ei povești ale unor fugari – toți voiau să părăsească țara. Dar pentru minoritatea germană exista o formulă magică: <reîntregirea familiei>. Sub acest nume statul îi vindea pe germanii din România fixând un preț pe cap de om și obținând venituri considerabile în devize. Iar în țară funcționarii primeau în schimbul pașapoartelor sume mari drept mită. A apărut o industrie informală a emigrărilor, un sistem de puncte de contact cu totul ascunse sau semilegale, unde pentru bani mulți puteai ajunge mai în față pe lista de emigrare. Căci nu existau reguli precise, pentru unele familii așteptarea pașapoartelor putea dura și cincisprezece sau douăzeci de ani. (Müller 2016, 162).

Cu toate acestea, când ea însăși este pusă în fața situației concrete de a emigra, scriitoarea alege să declare, în formularul-cerere, motivele reale ale dorinței sale de a părăsi România comunistă, refuzând să apeleze la factorul etnic, ce i-ar fi permis „reîntregirea familiei”:

Ca toți din grupul de prieteni nu voiam reîntregirea familiei, rubricile din formulare n-aveau nimic de-a face cu motivele noastre de a pleca din țară. În formulare era vorba exclusiv de rubedenii, de mătuși și unchi din Germania. Iar cu litere mărunte scria că, dacă la întrebări nu se răspunde exact și conform cu adevărul, cererea își pierde valabilitatea. Toți am tăiat întrebările și fiecare a trecut drept răspuns propriile sale motive pentru emigrare: persecuțiile Securității, interogatoriile, perchezițiile la domiciliu, darea afară din fabrică, concedieri din mai multe școli pe motiv de individualism și de lipsă a conștiinței socialiste, cenzură și interdicție de publicare, ș.a.m.d. Apoi am predat formularele. Am luat totul în calcul: că formularele vor fi declarate nevalabile, sau că vor fi considerate o provocare și că ne vor intenta proces, sau că nu le va păsa și că vom putea totuși să plecăm, fiindcă vor să scape de noi – așa cum știam din interogatoriile mele: „Pleacă odată în mocirla capitalistă, că acolo ți-e locul!” (Müller 2016, 162).

Dislocarea și imposibilitatea găsirii unui „acasă” veritabil par a fi constante ale unui destin ce nu-și găsește, în nicio formulă posibilă, coagularea. Emigrarea, împlinirea unei dorințe ce părea ultimă, pentru care niciun preț nu era prea mare și niciun risc nu părea hazardat, se dovedește, în ficțiunile lui Müller, doar o etapă într-un proces imprevizibil, al cărui final nu poate fi anticipat. Protagonistii săi, dezrădăcinați, dislocați, eșuează în a-și găsi locul. *Patria* nu este nici în Banatul lăsat în urmă în speranța unei vieți libere, nici în Germania, unde sentimentul înstrăinării devine copleșitor. Așa cum observă Orsolya Nagy-Szilveszter, incertitudinea identitară și sentimentul neapartenenței persistă, cu toate obstacolele înfruntate:

Multe dintre personajele importante ale romanelor Hertei Müller sunt etnici germani, care părăsesc România pentru a se întoarce în patria strămoșilor lor. Dar când sosesc în Germania, ei nu găsesc, așa cum se așteptau, o nouă casă, ci trec printr-un nou proces de căutare. [...] Șvabii bănățeni, care s-au luptat mai bine de două secole să-și păstreze identitatea, se trezesc într-o situație ciudată: în

momentul întoarcerii lor în vechea patrie sunt considerați străini. (Nagy-Szilveszter 2011, 237).

Interogațiile privitoare la problema patriei și la cea a apartenenței sunt transferate de fapt, printr-un flux continuu, din biografia scriitoarei în materia narativă, în angrenajele existențiale ale personajelor sale ficționale. Fragilitatea apartenențelor trebuie corelată, în cazul acestei scriitoare, „fragilității ficțiunii” (Rogobete 2019, 35). Patria, comunitatea, alteritatea sunt impregnate de un sentiment perpetuu al distanței, mereu acutizat de imposibilitatea apartenenței. În cele mai îndepărtate amintiri ale scriitoarei, despre care mărturisește în volumul de convorbiri cu Angelika Klammer, această sincopă este observabilă la toate nivelurile, începând cu cel familial:

Nu mi se citea absolut nimic pe față. Nimănu-i nu i se citea ceva pe față. Când afară se-ntuneca veneau cu toții la masă, la cină. Mâncam și nimeni nu-l întreba pe celălalt cum își petrecuse ziua. Fiecare-și târa după sine secretele. Eram sigură că fiecare-i trist din creștet până-n tălpi, că fiecare are gheare-n inimă și că se împotrivesc, dar numai înlăuntrul lui ca să nu se vadă. Credeam că această tristețe rurală îi stăpânește pe toți, că e egal distribuită peste toate. Că nu i te poți sustrage. (Müller 2016, 12).

Aceste coordonate ale alienării, traversând deopotrivă biografia și ficțiunea, asediază și erodează legăturile dintre individ și comunitate, generând o tensiune ce va lua forme neașteptate, precum în romanul *Omul e un mare fazan pe lume*. Aici, atât preotul cât și milițianul, figuri proeminente cu rol protector în spațiul colectiv, vor abuza de poziția lor privilegiată și o vor obliga pe tânăra educatoare Amalie să se prostitueze pentru a ușura plecarea din țară a familiei sale. Acceptul tinerei femei confirmă, într-un anume sens, aderența comunității șvăbești la fantezia colectivă a fugii din țară, cu tot statutul privilegiat de care comunitatea, aparent, se bucură. Dorința de a pleca din țară pare, așadar, mai puternică decât strategiile opresive ale autorității totalitare comuniste din România acelor ani. Această chemare are un efect transformator masiv nu doar la nivel individual, ci și comunitar. *Omul este un mare fazan pe lume* detaliază, prin intermediul eforturilor morarului Windisch de a emigra cu toată familia sa, destrămarea comunității șvăbești din Banat, despre care Herta Müller a mai scris, remarcabil, și în romanul său de debut, *Ținuturile joase*. Lumea închisă a provinciei se încheagă în jurul unor deziderate și repere ușor identificabile în spațiul colectiv, iar în această lume aflată în criză proiectul colectiv pare a fi emigrarea în Germania Federală. Sentimentul sfârșitului e accentuat și din perspectivă istorică – emigrarea șvabilor bănățeni a început în anii '70, iar depopularea semnificativă a satelor în care aceștia se stabiliseră (cu o imagine de sine pozitivă și o poziție-model în ochii majorității) a atins un punct maximal în ultimul deceniu de dictatură ceaușistă.

Numerose intervenții teoretice au interogat îndeaproape aspectele complexe ale relaționării cu un trecut marcat de traumă, iar trecutul revelat în opera Hertei Müller se conturează ca un întreg continent al traumei și alienării. Cu toate acestea, ruptura de patria natală, plecarea din țară și căutarea unui alt „acasă” sunt aspecte dificil de analizat

și încadrat în contextele romanelor Hertei Müller. Într-un capitol introductiv din masivul compendiu dedicat problematicii literaturii exilului din Europa Centrală și de Est, John Neubauer remarcă o serie de trăsături ce definesc statutul celor ce aleg să părăsească țara în perioada comunistă. Criticul îi plasează pe aceștia în spectrul foarte vast al exilului voluntar:

În Europa Centrală și de Est, în secolul douăzeci, exilul a însemnat de obicei o plecare bazată pe motive personale, sau, ocazional, o plecare forțată din țara natală sau din spațiul obișnuit în care cineva locuia, din cauza unei amenințări la adresa libertății persoanei sau a unei supraviețuiri demne a acesteia, cauzată de fenomene precum un arest iminent, o sentință, muncă silnică sau chiar exterminare. Plecarea era, pentru un timp nedeterminat, ireversibilă. (Neubauer, Török 2009, 8).

Deși vorbește, în numeroase ocazii, despre modul în care dorința de a pleca din țară a modelat atât destinul multora dintre conașionalii săi, cât și pe al său propriu, Müller nu ezită să amplifice ideea că, deși ar fi putut emigra mai ușor, a refuzat să o facă, deoarece s-a simțit obligată să părăsească România din cauza persecuției politice. Într-un climat de supunere aproape totală, în care teama de represalii instaurase o tăcere imposibil de tulburat, scriitoarea de origine germană era considerată o amenințare la adresa ordinii interne. Pentru ea, statutul de emigrant politic reflectă fidel și corect relația dramatică pe care a avut-o cu propriul trecut. Se impune aici o observație, notată adesea de cercetătorii literaturii exilului și, cu precădere, ai scriitorilor exilați ce au păstrat legături importante cu țările lor de origine. Despre aceștia, Carine M. Mardorossian observă că:

În aproximativ ultimul deceniu unii scriitori postcoloniali din exil și-au reconfigurat identitatea respingând statutul de exilat în favoarea celui de migrant. [...] Scriitorii exilați, de exemplu, sunt adesea considerați ca fiind mai bine înzestrați pentru a furniza o perspectivă „obiectivă” — asupra celor două lumi între care pendulează, grație înstrăinării lor. [...] Statutul lor „privilegiat” — de intermediari, de mediatori între două culturi, devine astfel argumentul cheie care justifică interpretarea și elaborează o logică binară între un „aici” — alienant și un „acasă” — idealizat. (Mardorossian 2002, 15-16).

Relația dificilă a Hertei Müller cu trecutul ei românesc a ajuns obiectul unei dezbateri intense după ce scriitoarei i-a fost decernat premiul Nobel pentru literatură în 2009. Discuțiile cele mai aprinse s-au concentrat în jurul argumentelor referitoare la apartenența culturală a acesteia, mai precis la posibila ei includere într-o paradigmă extinsă a culturii române. Radu Pavel Gheo analizează excelent această fractură identitară în volumul său dedicat literaturii lui Andrei Codrescu și a Hertei Müller (Radu 2017), urmărind firul argumentelor venite de la un număr semnificativ de critici literari, analiști culturali, teoreticieni, fiecare încercând să identifice în ce măsură scriitoarea germană de origine română poate fi așezată într-un palier anume al culturii române. Până în acel moment, Müller nu fusese inclusă în nicio lucrare istoriografică majoră dedicată literaturii române contemporane, iar foarte puține dintre cărțile sale

fuseseră traduse și publicate în România, deși debutul său, cu romanul *Ținuturile joase*, avusese loc în țară, în 1982. În ciuda interesului masiv față de biografia și opera sa Müller a rămas sceptică și distantă față de posibilitatea de a dezvolta o legătură mai strânsă cu spațiul cultural românesc. Dubla sa apartenență a reprezentat o sursă majoră de creativitate, dar și de alienare și suferință, după cum adesea mărturisește. În dialogul public pe care l-a avut cu scriitorul Gabriel Liiceanu, în 2010, la Ateneul Român, Müller exprimă în termeni fără echivoc această dramatică neputință de a alege o altă cale decât cea a scrisului:

Eu nu am altă cale decât să scriu. Dacă n-aș vrea să scriu despre asta, nu ar trebui să scriu. Nu trebuie să scrii, de ce să scrii? Sunt atâtea cărți pe lume, nimeni nu le poate citi pe toate... Nu așteaptă nimeni o carte în plus. Dacă nu ar trebui să fac pentru mine toate acestea – ca să mă pot ține pe mine în mână – nu aş face-o. Eu nu vreau să fiu scriitor. Nu acesta e motivul pentru care scriu. Nu am încotro. Și nu eu am ales. Eu nu mi-am ales viața pe care am trăit-o în România, nu mi-am dorit-o. În fiecare secundă îmi spun că aş fi preferat să nu scriu niciodată nici un cuvânt. Aș fi vrut să am altă meserie, să fac altceva în viață și să nu mi se fi întâmplat ceea ce mi s-a întâmplat. Asta e. Și dacă n-o să mai trebuiască să-mi fac ordine în mine, n-o să mai scriu. Sper să vină clipa aceea. (Müller 2010).

Dubla înstrăinare a scriitoarei, de comunitatea șvabilor în care s-a născut și de România, în care era supravegheată de Securitate și persecutată, devine evidentă încă din romanul de debut, găsindu-și punctul maximal în *Animalul inimii*. În mărturisirile din *Patria mea...*, scriitoarea detaliază exasperarea cotidiană din comunism, sentimentul neputinței sufocante și incapacitatea de a mai tolera lipsa de reacție a semenilor la abuzurile absurde ale dictaturii lui Ceaușescu:

Nu voiam să admit că Ceaușescu și clanul său ocupaseră întreaga țară. Ticăloșia cu care acest regim ne covârșise era înspăimântătoare. Chiar și o ideologie mai potolită, care n-are nevoie de cultul personalității concentrând totul în persoana lui Ceaușescu erau o obscenitate. Nu mai suportam. Deschideam televizorul și, văzând fața dictatorului mă cutremuram și de fiecare dată mă apuca plânsul. Stăteam în stația de autobuz și de fiecare dată aveam senzația că voi începe să țip tare. Urcam în autobuz și mă gândeam că va trebui acum să-i întreb cu voce tare pe oameni cum de mai rabdă toate astea. Mă forțam să n-o fac. Știam că ajunsesem într-un punct de unde asta nu va mai dura mult, că era cu nervi așa de întinși că o voi face în curând. Și să intru la închisoare pentru așa ceva? (Müller 2016, 161).

Patria și dictatorul se confundă într-un tot indisolubil în imaginarul colectiv, acesta fiind unul dintre scopurile vădite ale propagandei comuniste, în al cărei arsenal ideologic noțiunile generice precum țara, patria, istoria, neamul, poporul, se intersectau, în grade diferite de identificare, cu persoana lui Ceaușescu și, tot mai des în deceniul al nouălea, cu cea a Elenei Ceaușescu (vezi Radu 2017). Tânăra educatoare Amalie,

vorbindu-le copiilor despre patrie, sintetizează, într-o formulă cât se poate de clară, această stare de fapt:

Amalie arată înspre hartă: — Aceasta este patria noastră, continuă ea, căutând cu vârful degetului punctele negre de pe hartă. Acestea sunt orașele patriei noastre. Orașele sunt camerele casei acesteia mari, ale țării noastre. În casele noastre locuiesc tații și mamele noastre. Ei sunt părinții noștri. Fiecare copil are părinții lui. La fel ca tatăl nostru din casa în care locuim, tovarășul Nicolae Ceaușescu este tatăl țării noastre. Și la fel ca mama noastră din casa în care locuim, tovarășa Elena Ceaușescu este mama țării noastre. Tovarășul Nicolae Ceaușescu este tatăl tuturor copiilor. Iar tovarășa Elena Ceaușescu este mama tuturor copiilor. (Müller 2011, 87).

Conflictul pare a avea un rol central, de veritabilă forță dinamică, în opera Hertei Müller, generând o structură concentrică, focalizând ținutul natal al Nițchidorfului și trecutul dificil al familiei. Romanele ce pot fi reunite într-un prim cerc al problematicilor identitare, așa cum le desfășoară scriitoarea, sunt *Ținuturile joase*, *Tango apăsător* și *Omul este un mare fazan pe lume*, toate dezvăluind viața comunității șvabilor din Banat sub comunism.

În *Ținuturile joase*, Müller revelează corupția morală, violența și indiferența ce contaminează toate relațiile din interiorul satului-enclavă. Proza demitizează sever buna imagine de sine pe care șvabii și-au construit-o (cu susținerea deschisă a majorității), expunând ritualuri aproape barbare și practici nedemne, rușinoase. Nu există loc pentru idealizări idilice, tonul aspru instaurând un regim realist ce expune într-o lumină crudă trecutul unei comunități incapabile să-l recunoască și să se căiască pentru greșelile sale, dintre care cea mai evidentă este solidarizarea cu ideologia nazistă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. *Ținuturile joase* poate fi citit și ca declarația unei separări voite de o comunitate ce nu-și poate depăși inerția și conformismul, atent voalate de o ipocrizie ubicuă. Dacă, așa cum scriitoarea mărturisea cu alte ocazii, copilăria și adolescența și le-a petrecut în tăcere, din cauza izolării lingvistice a comunității în care a crescut, odată cu romanul de debut, Müller începe să afirme adevăruri inconfortabile. Ruptura de ținutul natal și de oamenii săi e enunțată printr-un context hiperbolic, într-o povestire cu titlu sugestiv – *Discurs la înmormântare*. Într-o scenă suprarealistă, protagonistă, un alter-ego al scriitoarei, asistă la slujba funerară a tatălui său, în cadrul căreia acesta este denunțat public de către săteni ca asasin, violator și adulter. Când este provocată să vorbească, deoarece nu se poate conforma, tânăra fată este acuzată, primind și un verdict prin care e condamnată la moarte: „Suntem mândri de comunitatea noastră. Suntem destoinici și asta ne scapă de la pieire. Nu ne lăsăm insultați, a spus el. Nu ne lăsăm defăimați. În numele comunității noastre germane, te condamnăm la moarte” (Müller 2012, 10).

Cartea a provocat un scandal imens în satul natal al scriitoarei, aceasta fiind considerată o trădătoare de către șvabii din Nițchidorf. Din această perspectivă, patria natală poate fi citită așa cum a făcut-o Thomas Cooper:

Dacă figura exilatului este construită în acord cu ideea cu patria este o etno-cultură unificată, *Ținuturile joase* al Hertei Müller tulbură acest proces prin faptul că dezvăluie că această identitate este o narațiune articulată pe negarea trecutului, intoleranță față de diferit și o fragilă împletire între obiceiuri sociale și limbă. (Cooper în Neubauer 2009, 479).

Animalul inimii, publicat în 1994, este probabil cea mai densă elegie despre înstrăinare din toată opera Hertei Müller, îmbinând un ton poetic cu accente suprarealiste și o perspectivă sumbră asupra vieții în România comunistă. Tot aici, scriitoarea dovedește, ca în niciuna dintre celelalte scrieri ale sale, „centralitatea singurătății” (Haines în Brandt 2013, 82), pe care o conectează puterii totalitare. Romanul are ca protagoniști un grup de patru studenți șvabi, uniți de o camaraderie nealterată de neîncrederea generalizată, datorată numărului imens de colaboratori ai Securității din rândul populației civile. Într-un oraș cenușiu, într-o țară izolată, aflată sub teroare, umbrită de lipsa unor condiții minime de trai, cei patru – naratoarea, Edgar, Georg și Kurt – sunt studenți (în Timișoara) și au în comun, pe lângă originea etnică, interesul pentru literatură și convingerea că nu ei trebuie să plece din țară, așa cum visa toată lumea în jurul lor, ci doar Ceaușescu: „Nu voiam să părăsim țara. Nu voiam să ne urcăm nici în Dunăre, nici în aer, nici în trenuri de marfă. [...] Edgar spuse: Dacă ar pleca cine știm noi, toți ceilalți ar putea să rămână în țară.” (Müller 2006, 62). Pentru ei plecarea ar fi mai puțin anevoioasă, însă nimic nu le poate garanta că, odată ajunși în Germania Federală, sentimentul copleșitor al alienării ar deveni suportabil. Fuga din țară nu este, prin urmare, o soluție validă pentru cei ce nu-și pot găsi nicăieri locul. Dacă acest moment a fost tratat în cheie ironică de către un alt scriitor de limbă germană originar din România, Cătălin Dorian Florescu (2005), pentru Müller el semnifică o culme a exasperării, un moment tragic al rupturii, definitiv pentru întreaga existență a celui ce îl trăiește.

Primul care părăsește România este Georg, însă după doar două săptămâni este găsit mort sub o fereastră deschisă în fața unui hotel din Frankfurt. Edgar și naratoarea pleacă și ei, iar Kurt moare în 1989, cu puțin timp înaintea căderii regimului lui Ceaușescu. Practica Securității de a-și asasina oponentii, deghizându-le moartea violentă în suicid, era bine cunoscută la momentul respectiv. Deși aflați departe de patria de origine, în care au fost persecutați și hărțuiți de Securitate, naratoarea și Edgar (proiecții ficționale ale scriitoarei și soțului său de atunci, Richard Wagner) încă simt povara acelor ani întunecați. Tăcerea, despre care Edgar spune în deschiderea romanului că ne face „dezagreabili” (Müller 2006, 7) dobândește, până la final, valențele unui act distructiv. A vorbi poate fi imposibil pentru cei ce ar retrăi, prin narațiune și rememorare, un trecut marcat de traumă, iar a tăcea poate fi confirmarea inutilității oricărui act recuperator.

Müller imaginează legăturile celor plecați cu patria natală în termeni ambivalenți și în romanul *Călătorie într-un picior*, publicat în 1989, reluând parțial tematici și structuri deja prefigurate în scrieri anterioare. Irene, o tânără femeie de origine germană, o *Aussiedler* ce caută să își găsească în Germania adevăratul „acasă”, se

trezește în imposibila situație de a nu se putea adapta la niciuna dintre cele două lumi. Romanul este, după cum observă Moray McGowan, „un melanj neliniștitor de laconic și grotesc, de literal, suprarealist – reunind experiența empirică și visul – și metaforic” (McGowan in Haines, Marven 2013, 65). Deși, la fel ca în *Animalul inimii*, contextele, personajele și circumstanțele istorice indică o evidentă ancorare autobiografică, Müller a insistat să sublinieze, încă de la primele ecouri critice despre roman, că a făcut eforturi să se distanțeze de acest fond. Cu toate acestea, *das andere Land*, „cealaltă țară” este prezentă activ în memoria emigrantei. Chiar când este interviuată de funcționarul serviciului de informații german, Irene recunoaște, în înfățișare și gesturi, trăsăturile funcționarului comunist: „Funcționarul purta un costum închis la culoare, așa cum Irene mai văzuse și în cealaltă țară. O culoare între maro și gri. [...] Și poziția capului, cu fața pe jumătate în profil, îi era cunoscută Irenei” (Müller 2010, 29). Brigid Haines remarcă faptul că „momentul interviului o transferă, mental, înapoi, la incomodele confruntări cu autoritatea din <das andere Land>” (Haines 2002, 276), iar Valentina Glajar observă că personajul însuși a fost creat cu un scop precis – acela de a arăta cum este văzută Germania de cineva venit din afară, care nu o cunoaște și o poate privi distant, obiectiv:

Müller creează personajul Irene pentru a semnala problemele pe care le întâmpină cei care sunt străini în Republica Federală Germană. Așadar, Irene funcționează ca un reflector. [...] Treptat, în timp ce Irene asimilează realitatea din jur și reflectează subiectiv asupra ei, ea oferă o perspectivă diferită asupra Germaniei: Germania văzută de străini. (Glajar 2004, 147).

Intenția declarată a scriitoarei a fost însă a aceea de a proiecta trauma colectivă a dictaturii prin intermediul experienței individuale a migrației. Așa cum remarcă Moray McGowan, „Irene a venit în Germania pentru a fugi de dictatură, nu pentru a-și găsi adevărata patrie” (McGowan in Haines, Marven 2013, 66).

Plecarea din țară, fără a fi o fugă propriu-zisă, păstrează, în câteva dintre romanele reprezentative ale Hertei Müller, toate datele unei experiențe tragice a rupturii și a dislocării. Imposibilitatea apartenenței, a integrării într-o comunitate, e agravată de trauma existenței într-un regim totalitar, ce pare că readuce din trecut un rău nevindecabil – imposibilitatea solidarității, tăcerea complice, abandonul și neputința.

Referințe bibliografice

- Cooper, Thomas. 2009. *Herta Müller: Between Myths of Belonging*, in John Neubauer, Borbála Zsuzsanna Török (eds.). *The Exile and Return of Writers from East-Central Europe*. Berlin: De Gruyter, p. 475-496.
- Florescu, Cătălin Dorian. 2005. *Vremea minunilor*. Iași: Polirom.
- Glajar, Valentina. 2004. *The Discourse of Discontent: Politics and Dictatorship in Herta Müller's Herztiertier (1994)*, in Valentina Glajar (ed.). *The German Legacy in East Central Europe as Recorded in Recent German-Language Literature*. New York: Camden House, Rochester, p. 115-160.
- Haines, Brigid. 2013. „Die Akute Einsamkeit des Menschen”. *Herta Müller's Herztiertier*, in Bettina Brandt, Valentina Glajar (eds). *Herta Müller. Politics and Aesthetics*. Lincoln: University of Nebraska Press, p. 87-108.

- Haines, Brigid. 2002. «*The Unforgettable Forgotten*»: *The Traces of Trauma in Herta Müller's Reisende auf einem Bein*, in "German Life and Letters", vol. 55, nr. 3, iulie, p. 266-281.
- Mardorossian, Carine M. 2002. *From Literature of Exile to Migrant Literature*, in "Modern Language Studies", vol. 32, nr. 2, toamnă, p. 15-33.
- McGowan. Moray. 2013. 'Stadt und Schädel', 'Reisende', and 'Verlorene': *City, Self and Survival in Herta Müller's Reisende auf einem Bein*, in Brigid Haines, Lyn Marven (eds.). *Herta Müller*. Oxford: Oxford University Press, p. 64-83.
- Müller, Herta, Liiceanu, Gabriel. 2010. „Limba celor care nu scriu și ‘tâmpita de patrie’”. Herta Müller în dialog cu Gabriel Liiceanu”, disponibil online la adresa <https://www.eurozine.com/limba-celor-care-nu-scriu-si-timpita-de-patrie/>; ultima accesare la 1 octombrie 2019.
- Müller, Herta. 2006. *Animalul inimii*. Iași: Polirom.
- Müller, Herta. 2011. *Omul este un mare fazan pe lume*. București: Humanitas.
- Müller, Herta. 2012. *Ținuturile joase*. București: Humanitas.
- Müller, Herta. 2010. *Călătorie într-un picior*. București: Humanitas.
- Müller, Herta. 2016. *Patria mea era un sâmbure de măr. O discuție cu Angelika Klammer*. București: Humanitas.
- Nagy-Szilveszter, Orsolya. 2011. *Notions of Belonging in 20th-Century Romanian-German Literature*, in „Eurolimes”, suplimentul 2, p. 225-241.
- Radu, Pavel Gheo. 2017. *Străin în țară străină. Literatură română și granița identitară în proza Hertei Müller și a lui Andrei Codrescu*. Timișoara: Editura Universității de Vest.
- Rogobete, Roxana. 2019. *Herta Müller dincolo de literaturile naționale*, in Ruxandra Cesereanu (coord.). *Herta Müller, un puzzle. Studii, eseuri și alte texte*. Cluj-Napoca: Școala Ardeleană, p. 24-37.